

ALINA SYP
*Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa -
Państwowy Instytut Badawczy w Puławach*

SYTUACJA DOCHODOWA GOSPODARSTW ROLNYCH NA OBSZARZE POLSKI CENTRALNEJ I WSCHODNIEJ W ZALEŻNOŚCI OD TYPU ROLNICZEGO

1. Wstęp

Objęcie polskiego rolnictwa mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) istotnie zmieniło czynniki kształtujące dochody rolników [Józwiak 2007]. Obok tradycyjnych (konwencjonalnych) czynników, takich jak: fizyczne rozmiary produkcji, ponoszone nakłady, relacje cen rolnych oraz obciążenia produkcji rolnej, pojawiły się bezpośrednie płatności związane i niezwiązane z produkcją rolniczą oraz płatności z tytułu uczestnictwa w programach rolnośrodowiskowych, restrykturyzacyjnych i modernizacyjnych [Poczta i inni 2007]. Dotyczy to szczególnie regionów, które dysponują gorszymi warunkami klimatyczno-glebowymi oraz ekonomiczno-organizacyjnymi. Do takich regionów w Polsce zalicza się centralną i wschodnią część Polski, co w układzie badań PL FADN odpowiada regionowi Mazowska i Podlasia. W tym regionie szczególnego znaczenia nabiera wysokość wsparcia, jakie mogą otrzymać gospodarstwa w ramach WPR.

Niniejsze opracowanie jest efektem kilkuletnich badań, których efektem była rozprawa doktorska [Syp 2009].

Badaniami objęto 1338 gospodarstw indywidualnych, które prowadziły zapisy w książkach rachunkowych w ramach PL FADN. Czasowy zakres badań obejmował okres od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej.

W opracowaniu uwzględniono uśrednione wyniki statystyczne z gospodarstw indywidualnych, z lat 2004-2006 reprezentatywne w następujących typach rolniczych:

- specjalizujące się w uprawach polowych, w opracowaniu określane jako „gospodarstwa roślinne” - 121 gospodarstw,

- specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym, w opracowaniu określane jako „gospodarstwa mleczne” - 477 gospodarstw,
- specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi, w opracowaniu określone jako „gospodarstwa trzodowe” – 337 gospodarstw,
- różne uprawy i zwierzęta łącznie określone jako „gospodarstwa mieszane” – 403 gospodarstwa.

Badane gospodarstwa były wielkości ekonomicznej od 2 ESU do 40 ESU. W analizie nie uwzględniono gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 40 ESU, ponieważ w regionie Mazowsza i Podlasia jest ich niewiele w polu obserwacji we wszystkich typach.

Podstawowym celem badań było określenie zasobów czynników produkcji (ziemi, pracy i kapitału) w gospodarstwach rolnych zaliczonych do poszczególnych typów rolniczych oraz efektywności ich wykorzystania. Ponadto analizowano udział dopłat bezpośrednich w dochodzie rolniczym i produkcji.

2. Charakterystyka gospodarstw rolnych badanego obszaru

Badany obszar obejmuje ponad 99 tys. km², na którym zamieszkuje około 11,1 mln ludności. Powierzchnia regionu stanowi 31,6% powierzchni kraju, a udział ludności regionu w ogólnej liczbie wynosi 29% [GUS 2007]. Charakteryzuje się szeregiem wspólnych cech, wyróżniających go od pozostałych, między innymi posiada gorsze niż przeciętne w kraju wskaźniki świadczące o stanie agrotechnicznym gleb, takie jak: jakość i przydatność gleb, wilgotność gleb, rzeźba terenu oraz agroklimat. Wycenę warunków glebowo-przyrodniczych opracowano metodami analizy statystycznej zagregowano do poziomu gmin obliczając ogólny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP) [Stuczyński i in.200]. Wskaźnik ten dla Polski wynosi 66,6 pkt., a dla badanego obszaru 62,7 pkt. Charakteryzuje się on także niskim zużyciem nawozów mineralnych w kg NPK na 1 ha UR. Natomiast niska jakość przestrzeni produkcyjnej ogranicza dobór oraz plony roślin uprawnych. Ma również wpływ na udział zbóż w strukturze zasiewów i wielkość produkcji roślinnej. Relacja rzeczywistej produkcji roślinnej wyrażonej w jednostkach zbożowych do realnie możliwej do uzyskania w regionie wynosi 68,9%, gdy średnia dla kraju kształtuje się na poziomie 71,9%. [Krasowicz S, Igras J. 2007]. Gospodarstwa analizowanego obszaru charakteryzują się dużą obsadą krów, a także wysoką produkcją i skupem mleka. Cechą charakterystyczną gospodarstw tego regionu jest mała powierzchnia użytków rolnych gospodarstw (średnia ok. 8 ha) oraz największy udział gospodarstw indywidualnych w strukturze władania ziemią. Zatrudnienie w rolnictwie jest większe niż wynosi średnia krajowa. Występujące duże rozdrobnienie gospodarstw rolniczych powoduje, że produkcja ukierunkowana jest głównie na samozaopatrzenie rodzin rolniczych.

Wszystkie te czynniki decydują o niskiej towarowości produkcji oraz niekorzystnej sytuacji rodzin rolniczych.

3. Wyniki produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych

Zasoby czynników produkcji

Ziemia jako podstawowy czynnik produkcji rolnej określa istotnie sposób gospodarowania i typ rolnictwa, a poprzez to również jego efektywność i konkurencyjność [Bilski, Gołaś 2006]. W analizowanym okresie największą powierzchnią użytków rolnych charakteryzowały się gospodarstwa w typie roślinnym. Średnia powierzchnia gospodarstwa w tym typie wynosiła 25,5 ha użytków rolnych. W pozostałych typach gospodarstw powierzchnia użytków rolnych była zbliżona, i stanowiła odpowiednio: 13,2 ha - mieszane, 14,8 ha - trzodowe i 15,1 ha - mleczne (tabela 1). Zróżnicowanie powierzchni użytków rolnych pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi wynika ze specyfiki produkcji poszczególnych gospodarstw rolnych, szczególnie w gospodarstwach roślinnych gdzie ziemia jest dominującym czynnikiem produkcji, mającym wpływ na specjalizację [Woch 1990].

Kolejnym czynnikiem, którego nakłady są bardzo ważne w procesie produkcji gospodarstwa rolnicze jest **praca**. Wszystkie analizowane gospodarstwa w niewielkim stopniu korzystały z pracy najemnej. Największymi nakładami pracy w przeliczeniu na 100 ha UR charakteryzowały się gospodarstwa mieszane i mleczne, natomiast najmniejszymi roślinne.

Oprócz ziemi i pracy, podstawowym czynnikiem produkcji w gospodarstwie rolnym jest **kapitał**. Wskaźnikiem charakteryzującym wyposażenie gospodarstwa w środki trwałe i obrotowe jest wartość aktywów przypadająca na 1 ha użytków rolnych. Była ona zróżnicowana w zależności od typu gospodarstwa. Największą wartością aktywów trwałych na 1 ha UR charakteryzowały się gospodarstwa mleczne i trzodowe. Kierunek produkcji miał też wpływ na udział poszczególnych składników w strukturze aktywów. Najmniejsze wartości aktywów ogółem, aktywów trwałych i obrotowych na 1 ha UR odnotowano dla gospodarstw roślinnych. Gospodarstwa mleczne i trzodowe dysponowały prawie taką samą wartością aktywów na gospodarstwo jak roślinne, jednak posiadały mniejszą powierzchnię użytków rolnych i dlatego ich wskaźniki były dużo wyższe.

Tabela 1

Zasoby czynników produkcji

Wyszczególnienie	J.m.	Typ rolniczy				Średnio
		roślinne	mleczne	trzodowe	mieszane	
Wskaźniki na gospodarstwo						
Wielkość ekonomiczna	ESU	4,8	8,0	12,3	5,9	7,3
Powierzchnia użytków rolnych	ha	25,5	15,1	14,8	13,2	15,0
w tym udział własny	%	72	79	80	80	79
Nakłady pracy ogółem	AWU	1,2	1,7	1,6	1,5	1,6
w tym praca własna	%	97	99	98	97	98
Nakłady pracy na 1 ha	godz.	107	252	233	255	229
Aktywa gospodarstwa	tys. zł	274	289	287	199	242
w tym aktywa trwałe	%	84	89	84	84	86
Maszyny i urządzenia techniczne	tys. zł	98	65	69	48	60
Budynki	tys. zł	82	119	135	87	102
Wskaźnik zadłużenia aktywów	%	10,2	7,3	9,4	5,5	7,2
Wskaźniki na 100 ha						
Nakłady pracy	AWU	4,9	11,4	10,6	11,6	10,4
Aktywa gospodarstwa	tys. zł	1 075,6	1 909,4	1 939,6	1 509,5	1 612,1
Maszyny i urządzenia techniczne	tys. zł	383,3	430,3	465,2	361,9	398,4

Źródło: [Syp 2009].

Wartość produkcji badanych gospodarstw

Wartość produkcji określająca produktywność ziemi, pracy i kapitału przeciętnego badanego gospodarstwa ustalono na poziomie 59 636 zł z gospodarstwa, 38 248 zł w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną i 3 979 zł w przeliczeniu na hektar – tabela 2. Była ona zróżnicowana w zależności od typu gospodarstwa i struktury produkcji. Największą wartością produkcji ogółem charakteryzowały się gospodarstwa trzodowe. W gospodarstwach tych była ona większa o 30% niż w mlecznych, mimo że zasoby ziemi, pracy i kapitału były na zbliżonym poziomie. Oba typy gospodarstw charakteryzował jednakowy udział produkcji zwierzęcej w strukturze wartości produkcji ogółem. Wartość produkcji gospodarstw mieszanych i roślinnych była znacznie niższa niż zwierzęcych. Wynikało to z tego, że głównym składnikiem wartości produkcji tych gospodarstw była produkcja roślinna. Wartość produkcji uzależniona była nie tylko od produktywności, ale również od relacji cenowych między produktami roślinnymi i zwierzęcymi oraz cen środków produkcji. W latach 2004-2006, były niskie ceny skupu zbóż, a wysokie ceny trzody chlewnej i mleka.

Tabela 2

Wartość produkcji ogółem i struktura produkcji gospodarstw

Wyszczególnienie	J.m.	Typ rolniczy				Średnio
		roślinne	mleczne	trzodowe	mieszane	
Wartość produkcji ogółem (na gospodarstwo)	zł	50 192	67 608	87 603	48 928	59 636
w tym udział produkcji roślinnej	%	89,5	18,1	28,8	52,3	39,9
mleka	%	0,4	67,5	1,2	3,6	21,8
żywca wieprzowego	%	1,6	1,5	67,6	30,4	27,5
Wskaźniki wartości produkcji (w gospodarstwie)						
Wartość produkcji na osobę pełnozatrudnioną	zł	41 102	39 242	56 209	32 412	38 248
Wartość produkcji na 1 zł aktywów	zł	0,18	0,23	0,31	0,25	0,25
Wartość produkcji na 1 ha UR	zł	1 967	4 473	5 928	3 716	3 979

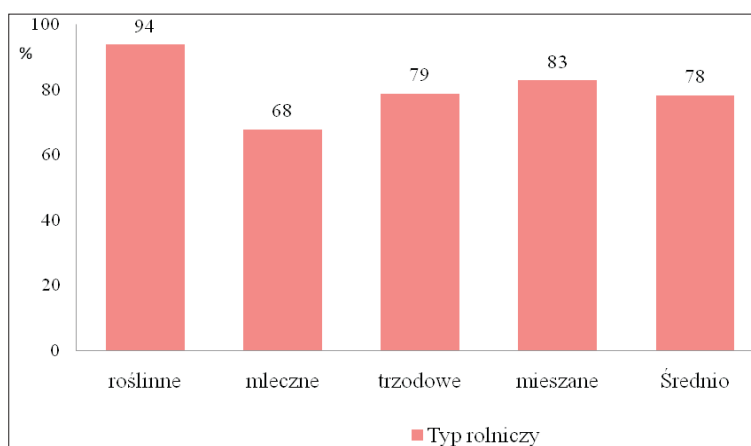
Źródło: [Syp 2009].

3.1. Koszty produkcji

Koszty produkcji w badanych gospodarstwach ustalono na poziomie 46 719 zł z gospodarstwa, w tym największe w gospodarstwach trzodowych (69 058 zł), a najmniejsze w gospodarstwach mieszanych (40 544 zł). Największy udział w wartości produkcji stanowiły koszty w gospodarstwach roślinnych – 94%, a najmniejszy w mlecznych – 68% (rysunek 1).

Rysunek 1

Udział kosztów ogółem w wartości produkcji

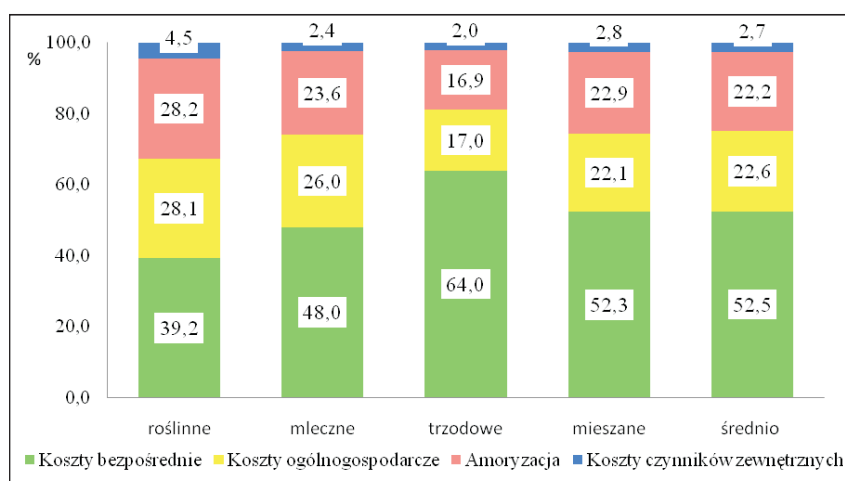
Źródło: [Syp 2009].

Wśród analizowanych gospodarstw zaobserwowano różnice w strukturze kosztów całkowitych. O rodzaju kosztu dominującego zadecydował kierunek

produkcji. Najwyższe koszty bezpośrednie odnotowano w gospodarstwach trzodowych - 64%, nieco niższe w mieszanych - 52,3%, mleczarskich - 48%, a w roślinnych - 39,2% (rysunek 2). W gospodarstwach roślinnych niski udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem wynika ze stosowania nowych technologii produkcji i nowoczesnej techniki. Gospodarstwa te w ostatnich latach zainwestowały w nowoczesne maszyny, które ułatwiają wykonywanie prac polowych, a koszty utrzymania tych maszyn zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych. Dlatego też, charakteryzowały się one największym udziałem kosztów ogólnogospodarczych, amortyzacji i kosztów czynników zewnętrznych w kosztach ogółem.

Rysunek 2

Struktura kosztów w kosztach ogółem

Źródło: [Syp 2009]

Intensywność produkcji badanych gospodarstw mierzona kosztami bezpośrednimi na hektar użytków rolnych była zróżnicowana w zależności od typu rolniczego. W przeliczeniu na hektar użytków rolnych wartości te przedstawiają się następująco: trzodowe - 2 990 zł, mieszane - 1 610 zł, mleczne- 1 457 zł i roślinne - 724 zł.

Wyniki ekonomiczne badanych gospodarstw

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest najważniejszą nadwyżką ekonomiczną, obejmuje opłatę za zarządzanie dla kierownika gospodarstwa, wynagrodzenie za wykonywaną pracę członków jego rodziny oraz opłatę za zaangażowany kapitał własny.

Badane gospodarstwa w regionie Mazowsza i Podlasia osiągnęły dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na poziomie 19 461 zł. Średni dochód na osobę pełnozatrudnioną własną kształtował się na poziomie 12 786 zł, natomiast naj-

wyższy odnotowano w gospodarstwach mlecznych – 16 597 zł, a najniższy w charakteryzujących się produkcją mieszaną – tylko 9 590 zł (tabela 3). Najlepsze wskaźniki dochodowości w analizowanym okresie uzyskały gospodarstwa ukierunkowane na produkcję mleka. Uzyskały one najwyższy dochód w przeliczeniu na 1 zł wartości kapitału własnego (0,11 zł). Wypracowały także najwyższy dochód na 1 ha UR (2 358 zł) i uzyskały najwyższy dochód na 1 godz. pracy pełnozatrudnionego członka rodziny, wynoszący 7,54 zł. Gospodarstwa roślinne osiągnęły o 34% niższy dochód na osobę pełnozatrudnioną własną, niż gospodarstwa mleczne, mimo że dysponowały znacznie większą powierzchnią użytków rolnych.

Osiągnięty dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na pełnozatrudnionego członka rodziny może służyć do porównań z dochodem parytetowym (rysunek 3). Według GUS przeciętnie dochód netto w gospodarce narodowej w latach 2004-2006 wynosił 19 032 zł. Najbliżej osiągnięcia dochodu parytetowego w tym okresie były gospodarstwa mleczne. Bardzo niska relacja dochodu rolniczego do dochodu parytetowego była w gospodarstwach mieszanych i roślinnych. Na tak niską dochodowość tych gospodarstw miały wpływ między innymi niskie ceny zbóż w analizowanym okresie.

Przedstawione dane są średnimi dla określonych typów gospodarstw i nie w pełni odzwierciedlają sytuację gospodarstw w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa.

Tabela 3

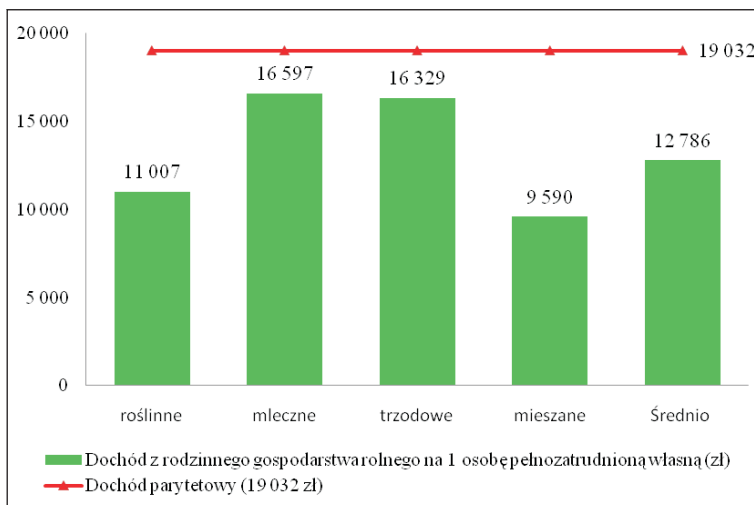
Roczny dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego

Wyszczególnienie	Typ rolniczy				Średnio
	roślinne	mleczne	trzdowe	mieszane	
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (zł)	13 158	28 398	25 099	14 181	19 461
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha UR własnych (zł/ha)	719	2 358	2 139	1 350	1 656
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 osobę pełnozatrudnioną własną (zł)	11 007	16 597	16 329	9 590	12 786
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 zł kapitału własnego (zł)	0,05	0,11	0,10	0,08	0,09
Wynagrodzenie za 1 godz. pracy członka rodziny (zł)	5,00	7,54	7,42	4,36	5,81
Relacja dochodu rolniczego na osobę pełnozatrudnioną do dochodu parytetowego	0,58	0,87	0,86	0,50	0,67
Liczba osób pełnozatrudnionych, która może uzyskać wynagrodzenia za pracę równa przeciętnemu wynagrodzeniu w gospodarce narodowej	0,69	1,49	1,32	0,75	1,02

Źródło: [Syp 2009].

Rysunek 3

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na pełnozatrudnionego członka rodziny

Źródło: [Syp 2009].

Dopłaty do działalności rolniczej

Od 2004 r. dopłaty budżetowe stanowią ważny czynnik kształtujący dochody polskich gospodarstw rolnych. Wysokość wsparcia budżetowego zależy od powierzchni użytków rolnych, struktury produkcji oraz położenia gospodarstwa w strefie ONW. Występuje duża rozbieżność kwot dopłat i ich relacji do wartości produkcji oraz dochodów rolniczych. Największe dopłaty do działalności operacyjnej na gospodarstwo w analizowanym okresie na badanym obszarze otrzymały gospodarstwa roślinne, a najmniejsze mieszane (tabela 4). Wysoki udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa rolnego w gospodarstwach roślinnych wskazuje na duże znaczenie tego wsparcia. Gospodarstwa te są całkowicie zależne od dopłat, które są niezbędne dla utrzymania się ich na rynku. Z przedstawionych danych wynika, że bez tego wsparcia sytuacja dochodowa gospodarstw w regionie Mażowska i Podlasia byłaby znacznie gorsza.

Tabela 4

**Dopłaty do działalności operacyjnej dla gospodarstw
według typu rolniczego**

Wyszczególnienie	J.m.	Typ rolniczy				Średnio
		roślinne	mleczne	trzodowe	mieszane	
Udział dopłat w wartości produkcji	%	26	12	9	14	13
Udział dopłat w dochodzie gospodarstwa rolnego	%	99	29	31	50	41

Źródło: [Syp 2009].

4. Wnioski

1. Warunki przyrodniczo-organizacyjne decydowały o intensywności organizacji produkcji rolnej. Najwyższa intensywność organizacji produkcji w przeliczeniu na 1 ha UR charakteryzowała gospodarstwa ukierunkowane na produkcję żywca wieprzowego – 2 990 zł, a najmniejsza gospodarstwa roślinne – 724 zł.
2. Wysoka intensywność organizacji produkcji w gospodarstwach ukierunkowanych na hodowlę trzody chlewnej nie zapewniła najwyższych wskaźników dochodowości. Gospodarstwa mleczarskie charakteryzowały się o połowę niższą intensywnością produkcji, a osiągnęły wyższe wskaźniki dochodowości.
3. Poziom dochodu rolniczego badanych gospodarstw był zróżnicowany w zależności od typu rolniczego. Najwyższym dochodem na pełnozatrudnionego członka rodziny charakteryzowały się gospodarstwa mleczne – 16 597 zł, a najniższym mieszane – 9 590 zł. W gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję mleka dochód na 1 ha UR wyniósł 2358 zł, podczas gdy w roślinnych tylko 719 zł.
4. W analizowanym okresie w każdym typie rolniczym dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny był niższy od dochodu parytetowego.
5. Dochody gospodarstw rolnych zależały nie tylko od posiadanych zasobów oraz stopnia ich wykorzystania, ale w znacznym stopniu uwarunkowane były wielkością dopłat budżetowych. Największym udziałem dopłat w dochodzie rolniczym charakteryzowały się gospodarstwa roślinne – 99%, a znacznie mniejszym gospodarstwa nastawione na produkcję zwierzęcą: mleczne – 29%, trzodowe – 31% i mieszane – 50%.
6. Przedmiotem analizy były uśrednione wyniki dla typów rolniczych. Celem uzyskania bardziej szczegółowych danych należałoby dokonać dodatkowej analizy gospodarstw według wielkości ekonomicznej w każdym typie rolniczym.

LITERATURA

1. Bilski S., Gołaś Z. (2006): Czynniki kształtujące dochody indywidualnych gospodarstw rolnych. Ujęcie obszarowe i przestrzenne. *Więś i Rolnictwo*, 2 (131), 74-87.
2. Harasim A. (2006): Przewodnik ekonomiczno-rolniczy w zarysie. IUNG-PIB, Puławy.
3. Józwiak W. (2007): Znaczenie dopłat budżetowych dla różnych grup gospodarstw. W: *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2006 r.* IERiGŻ-PIB, Warszawa.
4. Krasowicz S., Igras J. (2003): Regionalne zróżnicowanie wykorzystania potencjału rolnictwa w Polsce. *Pam. Puł.*, 132:234-251.
5. Poczta W., Pawlak K., Kiryłuk-Dryjska E., Siemieński P. (2007): Perspektywy polskich gospodarstw rolnych w europejskim modelu rolnictwa. *Rocz. Nauk. SERiA*, 9(2): 287-301.
6. Praca zbiorowa, (2007): *Rocznik statystyczny. GUS*, Warszawa.
7. Stuczyński T. i in. (2007): Przyrodnicze uwarunkowania produkcji rolniczej w Polsce. W: *Studia i raporty IUNG-PIB*, 7:77-115.
8. Syp A. (2009): Ocena wykorzystania czynników produkcji gospodarstw rolnych w regionie Mazowsza i Podlasia. Praca doktorska – maszynopis. IUNiG-PIB, Puławy, s.141.
9. Woch F. (1990): Próba oceny zależności występujących między czynnikami a wynikami produkcyjnymi w indywidualnych gospodarstwach rolnych. *IUNG Puławy, Seria R* (265).

ALINA SYP

SYTUACJA DOCHODOWA GOSPODARSTW ROLNYCH NA OBSZARZE POLSKI
CENTRALNEJ I WSCHODNIEJ W ZALEŻNOŚCI OD TYPU ROLNICZEGO

Słowa kluczowe: *gospodarstwa rolne, czynniki produkcji, dopłaty bezpośrednie, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego*

STRESZCZENIE

Na podstawie danych z 1338 gospodarstw rolnych zlokalizowanych na obszarze województw: mazowieckiego, łódzkiego, podlaskiego i lubelskiego, które w latach 2004-2006 prowadziły w ramach PL FADN, przedstawiono sytuację dochodową gospodarstw rolnych. Najlepsze wyniki dochodowości w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (16 597 zł), 1 ha UR (2 358 zł) oraz na 1 zł kapitału własnego (0,11 zł) charakteryzowały gospodarstwa mleczne. Udział dopłat w dochodzie tych gospodarstw stanowił 29%. Udział dopłat w dochodzie gospodarstw roślinnych wynosił 99%, a mimo tego dochód na 1 członek rodziny wynosił – 13 158 zł, 1 ha UR – 719 zł, a na 1 zł kapitału własnego 0,05 zł. Uzyskane wyniki gospodarowania wraz z dopłatami nie zapewniały dochodu parytetowego gospodarstwom.

ALINA SYP

FAMILY FARM INCOME SITUATION IN CENTRAL AND EASTERN POLAND DEPENDING ON THE TYPE OF FARM

Key words: *agricultural holdings, factors of production, direct payments, family farm income*

SUMMARY

On the basis of data from 1338 farms, situated on the area of the following voivodeships: mazowieckie, łódzkie, podlaskie and lubelskie, which kept farm accountancy within Polish FADN in years 2004-2006, the family farm income was presented. The highest family farm income expressed per family labour unit (16 597 zł), per total utilised agricultural area (UAA) (2 358 zł) and own capital (0,11 zł), characterized milk farms. The subsidies in those agricultural holdings was on the level 29%. The level of subsidies in crop production farms was 99%, despite family farm income expressed per family labour unit was – 13 158 zł, 1 ha UAA – 719 zł, on 1 zł own capital – 0,05 zł. Gained family farm income including subsidies did not assure parity income.

e-mail: asyp@iung.pulawy.pl